

A szabad fejlődés tíz éve a Szabó Ervin könyvtárban

1904-től 1918-ban bekövetkezett haláláig Szabó Ervin állott a ma órára elnevezett könyvtár élén. Ereje minden megfeszítésével, másfélévtizedes fáradozásával terveinek töredékét valósíthatta csak meg: egy iskolaépületben szorongó tudományos és közművelődési központot és öt fiókkönyvtárat.

1919-ben a dicsőemlékű Tanácsköztársaság idején tettek először gyakorlati lépéseket Szabó Ervin terveinek megvalósítására. Csak a kezdetig juthattak el. A proletárdiktatúra virágzó talaján azonban mégis sikerült két, időket átveszelő közművelődési könyvtárat életre hívni. Ezek mindennél jobban bizonyították az ellenforradalom évtizedeiben is a munkáshatalom kulturális fölényét. A Tanácsköztársaság 133 napja alatt két új fiók született; az ellenforradalom 25 éve, közel hetvenszerannyi idő alatt mindössze öt. Már ez az arány is a napnál világosabban mutatja, miképp kötötte gúzsba, hogyan sorvasztotta kultúránk fejlődését a Horthy-fasizmus. Nagyobb összeget egyetlen alkalommal fordított a »keresztény-nemzeti« vezetés »könyvtári« célokra: 1927-ben gyanús és még a burzsoá törvényhatóságban is felháborodást kiváltó körülmények között megvásárolták a könyvtár Baross utcai palotáját. A pillanatnyi pénzzavarban levő Wenckheim grófi családon mindenesetre segítettek, a botrány hullámait is sikerült elsimítaniok, de a könyvtár problémája így sem oldódott meg. A palota ugyanis könyvtári célokra azután is alkalmatlan maradt, hogy annyit költöttek az átalakításra, amennyiből új épületet lehetett volna vásárolni. Ráadásul az akkor jóslott 50 év helyett már 20 esztendő után szűknek bizonyult az épület.

De nemcsak a cifra palota vételének háttere, nemcsak a fiókhálózat további fejlesztése körüli pangás árulkodott a letűnt rendszer nép- és kultúraellenességéről. Erről tanúskodik az akkor nyaklő nélkül vásárolt tudománytalan és színvonal alatti könyvanyag — erről az a céltudatos törekvés, ahogy az irredenta, sovíniszta és háborús uszító irodalommal az olvasók gondolkodását metelyezték, ízlésüket »bestsellerekkel«, félpennyával rontották. Ha a munkásság könyvvel való ellátásáról nagyrítkán szó esett programjukban, nyíltan hangoztatták, hogy ott a »marxizmus fertőzése« ellen kell a könyvtárosnak harcolnia. De szívük még így sem vitte rá őket arra, hogy a város lakossága óriási többségét jelentő proletariátus könyvtárügyéért komoly áldozatokat hozzanak.

A felszabadulásig lepergett negyven év csigalassúságú fejlődéséből — mint látjuk — nem sok reményt merithettek azok, akik 1945-ben megkezdték a munkát. Ahhoz, hogy a könyvtár egészséges növekedése meginduljon, előbb ez kellett tüntetniök az anyagi pusztulás nyomait, az ő feladatuk lett a szellemi rombolás vastagon lerakódott rétegeinek eltakarítása, nekik kellett megszabniuk a fejlődés új irányát, mely végső soron Szabó Ervin és a Tanácsköztársaság értékes hagyományának folytatása volt.

Hogyan folyt le ez a könyvtár arculatát gyökeresen megváltoztató munka a *Központban*?

A fasiszta háború okozta légítamadások, az ostrom alatti rombolás és a központi épülettől alig néhány méterre lezajlott »Kálvin téri csata«, igen alaposan megtepázta a Baross utca büszke palotáját is. Betört tetőzet, az időjárás viszontagságai és a súlyos találatok által tönkretett, vagy megsemmisült könyvritkaságok és bokáig-terdíg érő üveg- és vakolattörmelék fogadta 1945. február első napjaiban a romeltakarítás úttörőit. Ék-telen sebek borították kívülről is a barokk palotát; megcsönkultak Fadrusz Jánosnak a lépcsőházban elhelyezett, műkiacset jelentő anyagszobrai is. De a szerencsés véletlen folytán épen maradt a könyvanyag zöme és az, ami egy könyvtárnak »szíve«, »tüdeje«: a katalógusok.

Tíz esztendő távlatából visszatekintve, ma már világosan látjuk, hogy az anyagi károk nyomainak eltüntetése a könyvtár központjában a könnyebbik feladat volt. 1945. november 10-én már megindult a kölcsönzés, megnyíltak az olvasótermek.

Nagyobb, sokkal hosszabb időt igénylő munkát jelentett az ellenforradalom szellemi örökségével való megbirkózás. A háborút, a fasizmust nyíltan dicsejtő tengernyi könyvanyag mellett a könyvtár egyes horthysta főtisztviselőinek »jóvótából« a reakció egyéb szellemi fegyvereinek is egész tárházát, »speciális gyűjteményeit« örökölte a központ. A nyelvészetet, történetkutatókat, néprajzot megcsúfoló »turánizmus«-nak, a tudományok e paródiájának elméletlen szüleményei mellett hiánytalanul ott sorakoztak a polcokon a lélekvádorlás, az asztaltáncoltatás híveinek szellemi táplálékai: a spiritiszta, teozófista, okkultista könyvek. A réveteg szemű hívek pedig, ahogy ezt a Horthy-rendszerben megszokták, továbbra is kérték kedvenc olvasmányukat. A felszabadulás után még 5—6 év

vel is, lankadatlanul ostromolták a könyvtár tisztviselőit ezekért a művekért. A »demokrácia nevében« követelték a szálnalmas narkotikumot. Szívós és türelmes nevelőmunka mellett a leghatásosabb védekezés: a katalóguscédulák kiszedése és külön tárolása volt. Ez a csaknem tíz éven át folytatott hatalmas munka a komoly tudományos kutatók érdekét nem sértette: számukra a szolgálati katalógus segítségével minden könyv hozzáférhető maradt. Több-százézer magyar és idegennyelvű könyv átvizsgálására volt szükség és ez a munka nem volt, mert nem lehetett hibamentes, de az eredmény az olvasók érdeklődésének helyes irányba terelése — az ezt kísérő nevelő munkával — csaknem teljes kárpótlást jelentett.

Döntő fordulatnak kellett bekövetkeznie a könyvbeszerzésben is. A Horthy-rendszer könyvtárpolitikusai »érthető« okokból mereven elzárkóztak a szovjet könyvek beszerzése elől, tudomást sem vettek a Szovjetunióban és nyugati országokban született emigrációs magyar irodalomról. Ez csak a rendőrséget érdekelte a »hivatalosak« közül. Természetes, hogy még kevésbé voltak kíváncsiak az idegennyelvű haladó irodalomra, tudományokra. A reakciós beszerzési politika irányának megváltoztatása viszonylag hamar megtörténhetett. Rövid öt esztendővel a felszabadulás után, megnyitották a Szabó Ervin Könyvtár önálló szovjet osztályát is. Ugyancsak komoly fejlődést ért el a Fővárosi Pedagógiai Könyvtár is, amelyet 1946-ban

Békeplakát kiállítás a Szabó Ervin Könyvtár központjában.

önálló osztályként a tudományos központba olvasztották bele.

Újítások egész sora bizonyította, hogy a központ felszámolta az olvasótömegek előli elzárkózását, mely a Horthy-rendszer két és fél évtizede alatt jellemezte ezt az intézményt. Feltárult a tájékoztató osztály egykor gondosan kilincszerezett ajtaja, előadások, ankétok, olvasókonferenciák hozták közelebb egymáshoz a könyvtárost és olvasót, a kíváncságy-könyvek szaporításával és az »olvasók postája« útján állandósult a kapcsolat.

»Forradalminak« mondható az a változás is, ami az új könyveknek a közönséghez való eljuttatásában bekövetkezett. Ma, amikor a megjelenés második-harmadnapján kölcsönzésre készen áll a raktár polcán a még nyomdászágú könyv, már kevesen emlékeznek a tíz év előtti állapotokra, amikor fél esztendő már »rekordidőnek« számított ezen a téren.

Nem hanyagolta el a könyvtár vezetősége a Szabó Ervin által alapított különgyűjtemények kérdését sem: a legértékesebb ezek közt, a Budapesti Gyűjtemény nemcsak gazdag anyaggal bővült az eltelt évtized alatt, de éppen a közelmúltban indult meg a benne felhalmozott kincseknek sokesztendő feladatát jelentő teljes bibliográfiai feltárása.

És ami oly gyakran örvendeztette már meg könyvtárosok és olvasók széles táborát: a központ önálló osztállyá kiépített bibliográfiai csoportja az irodalom és a tudományok köréből merített népszerű könyvészeti kiadványok hosszú sorával segítette már eddig is a tanulni, művelődni vágyókat, egyszerűsítette a tájékozódást hatalmasan fellendült könyvkiadásunkban.

A kultúrforradalom győzelmének egyik fényes példája a központ jelenlegi 14.000 beiratkozott látogatója; hétszere a háború előtti utolsó békeév olvasóinak. A könyvtár rugalmasságát bizonyítja, hogy pillanatra sem zárkózott el a megnövekedett létszámú egyetemi hallgatók befogadásától. Sőt, a zsúfoltság enyhítésére tudományos kutatótermeinek egy részét is rendelkezésre bocsátotta és így háromra emelte az olvasótermek számát. Átmeneti megoldás ez — de nem: kétséges, hogy számos egyetemista tanulmányai végeztével kutatóként ismét megtalálja az utat a Szabó Ervin Könyvtár központjához.

A központénál is szembezőlköbberedményekről beszél a fiókhálózat utolsó tíz évének fejlődéstörténete. Beszéljenek előbb a számnok: milyen ütemben történt a nagybudapesti könyvtárhálózat kiépítése 1945 óta?

1945. 3 villamos mozgókönyvtár
 1946. 1 tönkrement könyvtár helyreállítása (Allatkert)
 1947. 1 tönkrement könyvtár helyreállítása (X. ker.)
 1948. 1 új könyvtár (Mester u.)
 1949. 3 új könyvtár (Angyalföld, Zugló, II., Corvin tér)
 1950. 7 új könyvtár (Újpest, Erzsébet, Lőrinc, Kispeszt, Csepel-Királyerdő, Rákospalota, IX., Illatos út)
 1951. 7 új könyvtár (Sashalom, Pestújhely, Békásmegyer, Budafok, Rákoskeresztúr, Soroksár, VIII., Kálvária tér)
 1952. 5 új könyvtár (Pesthidegkut, Rákoscsaba, Pestimre, Káposztásmegyer, XII., Böszörményi út)
 1953. 2 új könyvtár (Boráros tér, Csillaghegy)
 1954. 1 új könyvtár (Csepel)

	1938.	1954.
Olvasók száma:	19.624	107.070

Tehát már a felszabadulás első évében megindul a fejlődés. Hiszen Vas Zoltánnak, Budapest első kommunista polgármesterének szívügye volt a könyvtár gyors fejlesztése. Az ő kezdeményezésére indult meg, már 1945 nyarán a három villamos mozgókönyvtár, hogy a külváros lakosaihoz is eljuttassa a könyvet, a kultúrát. De igazán nagy lendülettel a fordulat éve után épült ki a hálózat. Nagybudapest megalakulása a peremterületek lakóinak is könyvtárat adott. Tíz év alatt két lerombolt fiókot állított helyre a főváros és 29 új könyvtárat létesített. Ma 42 könyvtár és 230 kölcsönzőállomás szolgálja Budapest lakosságát.

A fejlődés nemcsak számszerű. Szabó Ervin régi munkatársai viszakerülve a könyvtárba, megszabják a munka szellemét, irányát. Lelkes, szocialista könyvtárosok kerülnek a fiókokba. A Vág utcai könyvtár új vezetője büszkén jegyezte fel egy olvasója kijelentését: — »Egy közintézményben sem vehető észre annyira a felszabadulás utáni változás, mint a könyvtárban.«

Itt is szoros kapcsolat alakult ki könyvtáros és olvasó között. De talán a könyvtár fiatal olvasóival sikerült legeredményesebben kiépíteni ezt az új viszonyt. Minden könyvtárban taláunk ifjúsági osztályt és kevés üttörő van Budapesten, aki nem tudja, hol a kerület Szabó Ervin könyvtára.

A könyvtárosok igyekeznek olvasóik igényeit kielégíteni — ha saját anyagukból nem futja, könyvtárközi kölcsönzéssel, más kerületi könyvtár segítségével és nem egyszer valamelyik tudományos könyvtárból szerzik meg az olvasó által kívánt könyvet. E célból történt meg a nagyobb kerületi könyvtárak »profilozása«. Ezek a kisebb szakkönyvtárak a ritkábban keresett könyvmagyat is rendszeresen vásárolják. A helyi szükségleteknek megfelelően így alakult műszaki, mezőgazdasági, természetudományos,

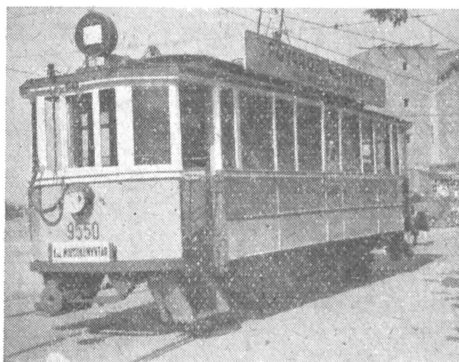
Kárminás Mihályné, a Kossuth tsz tagja olvas a Szabó Ervin Könyvtár rákoskereszturi kerületi könyvtárában

művészeti, sportirodalmat, továbbá idegennyelvű irodalmat gyűjtő kerületi könyvtár.

Komoly változást jelentett a könyvtárak életében, hogy a kerületi tanácsok megalakulása után, 1951-ben a fiókok szervezetileg leváltak a központról és a tanácsok irányítása alá kerültek. A leválás fokozatosan történt — a Könyvtárellátó megindulásáig a könyvellátás központi maradt, most is a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja gondoskodik a szakmai képzésről, szakmai felügyeletről, szervezi a tapasztalatcserét. E célból alakult a módszertani osztály. Nagy segítséget ad még a könyvtárosoknak a központi könyvtár korábban említett bibliográfiai osztálya ajánló bibliográfiáival.

Azzal, hogy a fiókok a kerületi tanácsok intézményei lettek, szorosabbá vált a kapcsolat a területi kultúrmunkával, a könyvtárosok önállóbbá lettek, jobban megismerték területüket, de átmenetileg zökkenőt jelentett az a tény, hogy a könyvtárosok, akik eddig kizárólag könyvtári munkát végeztek, kénytelenek lettek pénzügyi könyvelési műveletekkel, anyagvásárlással foglalkozni — a sok apróság pedig igen sok időt vett igénybe, sok munkaerőt vont el az esetleg csak két-három fővel dolgozó intézménytől.

Idő telt el, amíg a kerületi tanácsok valóban megismerték, gazdái lettek a könyvtáraknak. Ma már majdnem minden tanács szeretettel foglalkozik könyvtárával, elismeréssel beszél könyvtáro-

Villamos-mozgókönyvtár

sairól. És ők érdemesek is a megbecsülésre. A Szabó Ervin Könyvtár dolgozó olyan kedvező helyzetben voltak, hogy gyakorlott könyvtárosok mellett tanulhatták meg a népkönyvtárosi munkát. Új gárda alakult ki; lelkes kultúr-munkások, hivatásuk rajongói ők, akiknek munkáját mindenütt elismerik.

Az eltelt tíz év gazdag eredményekben. De hibák is történtek, amelyeknek jelentős része az új kormányprogram előtti kultúrpolitikával függ

össze. Baloldali túlzás is előfordult a fiókhálózat könyvanyagának selejtezésénél. A könyvvásárlásnál a szépirodalom rovására túlzott mértékben történt a műszaki-, ideológiai-irodalom beszerzése. A tömegpropaganda munka fejlődésétől elmaradt a könyvtárak belső (fel dolgozó stb.) munkájának minősége.

De azzal, hogy ma 107.000 budapesti olvasó igényeit elégítik ki a kerületi könyvtárak, komoly tényezőivé váltak a kultúrforradalomnak.

Budapest olvasóközönségének igényeit tartják szem előtt a központ és a kerületi hálózat könyvtárosai, amikor a következő évekre készítik terveiket. Tíz esztendővel a fejlődésnek első nagylélegzetű irama után is az építésnek csak első szakasza zárult le. Sok mindent szeretnének megvalósítani az elkövetkező években a könyvtár dolgozó: a központ bővítését, a tudományos munka elmélyítését, a hálózat további kiterjesztését, új ifjúsági könyvtárakat, kényelmesen berendezett nyári parkkönyvtárt, zenei osztályt. A fejlődő, egyre műveltebb, igényesebbé váló budapesti olvasóknak szebb, jobb, gazdagabb könyvtárakat.

G. NYILAS MÁRTA
és REMETE LÁSZLO

a Föv. Szabó Ervin Könyvtár munkatársai

AZ ÉPÍTŐIPARI KÖNYVTÁRAK HÍREI

Az építőipari területi könyvtárak 1955. január 1. és 15. között Kecskeméten, Székesfehérvárott, Győrött, Vácott, Szolmokon, Kaposváron, Salgótarjánban, Szombathelyen, Veszprémben, Debrecenben, Szegeden, Miskolcon, Sztálinvárosban, Kazincbarcikán, Nyíregyházán, Pécsen, Komáromban, Egerben és Budapesten megkezdtek működésüket az építőipari vállalatok területi kultúrothonaiban. Budapesten a magasépítő iparban két könyvtár nyílt, ezenkívül a mélyépítő iparban, tervező irodáknál, szerelőknél, lakatosoknál létesítettek területi könyvtárakat. A budapesti faipari vállalatok számára a területi könyvtárakat most szervezik. Itt említjük még, hogy az építőipari könyvtárak 1955-ben 600 000 forintra kötötték szerződést könyvvásárlás céljából a Könyvtárellátóval.

Az Építő- és Faipari Dolgozók Szakszervezetéhez tartozó vállalatok a Könyvtárellátóval 1954-ben 847 775 forintot kötöttek le könyvvásárlásra. A tényleges vásárlás 806 598 forint volt. A szerződések megkötése és vásárlások lebonyolítása terén különösen kiemelkednek a budapesti építőipari vállalatok, amelyek 412 052 forintra kötötték szerződést és a valóságban könyvvásárlásra kifizettek 454 209 forintot. Ugyancsak említésre méltó a sztálinvárosi építőipari vállalatok 60 300 forintos szerződése és 63 577 forintos könyvvásárlása. Az építőipari könyvtárak tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a Könyvtárellátóval kötött szerződéses könyvvásárlás jelentős támogatás a könyvtárak számára.

A magyar könyvkiadásról emlékezik meg a francia kommunisták lapja, a l'Humanité. Közleményében felhívja olvasóit figyelmét arra a tényre, hogy Magyarországon az elmúlt évben háromszor annyi könyvet adtak ki, mint 1938-ban.

A BÉKÉS MEGYEI KÖNYVTÁR BARATAI

A Békés Megyei Könyvtár könyvgyűjtő heteket rendez. A gyűjtés célja az, hogy a művelődési téren még helyenként mostoha körülmények között élő tanyavilágot megfelelő számú könyvvel váthassa el a könyvtár. A vándorkönyvtárak anyagának gyűjtése két hélig tart. A könyvgyűjtő hét első napján 360 könyv gyűlt össze.

A békéscsabai Sütőipari Vállalat asztalosai meglátogatta a Megyei Könyvtár vezetőségét és megkérdezte, hogy milyen ládákban szándékoznak széjjelküldeni a tanyai vándorkönyvtár anyagát. Miután megsejmelte a láda méreteit, észszerűségeket javasolt, majd kijelentette, hogy az első ládának elkészítését társadalmi munkában vállalja.

Itt említjük meg, hogy a Megyei Könyvtárhoz megerkezett a Békési Nyomda, az Állami Áruház és a Baromfi-feldolgozó Vállalat könyvellátójának. A három vállalat több mint száz könyvvel járult hozzá a tanyai vándorkönyvtár létrehozásához. (»Viharsarok népe«.)

Műsorkönyvtárak segítik ezentúl a falusi színjátszó csoportok és kultúrothonok munkáját. A DISZ Központi Vezetősége ugyanis nemrég nagymennyiségű színvonalas műsoranyagot küldött a járási bizottságoknak, hogy azokból az alapszervezetek vezetői válogathassanak. A járási bizottságok műsorkönyvtáraiból ugyanis valamennyi alapszervezet kultúrscsoport kölcsönözhet műsoranyagot, amelyben hazai és külföldi klasszikusok, valamint jelenkori magyar és szovjet írók művei találhatók bő választékban. A műsoranyagban egyaránt van dráma, vígjáték, operett, szatíra, három- és egyfelvonásos színdarab, valamint számos előadásra alkalmas versgyűjtemény.